УДК 811.111’276.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/27

Литовка А. Р.
https://orcid.org/0009-0006-7350-1377
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СОЦІОЛЕКТУ: ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

У статті розглянуто проблему визначення поняття «соціолект» у сучасній соціолінгвістиці. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю єдиного підходу до трактування соціолекту та складністю його розмежування з іншими різновидами соціально маркованої мови. Метою роботи є систематизація основних підходів до визначення соціолекту, встановлення критеріїв його ідентифікації та уточнення його співвідношення з поняттями арго, жаргону і сленгу.

У дослідженні зіставлено вітчизняні та зарубіжні підходи до розуміння соціальної варіативності мови. Виокремлено три основних підходи до визначення соціолекту – соціальний, структурний та функціональний, що дають змогу розглядати його відповідно до соціальної зумовленості, структурної організації та особливостей функціонування. З’ясовано роль віку, професії, освіти, соціального статусу, культурного й етнічного походження, а також субкультурної належності у формуванні мовних особливостей соціальних груп. Установлено, що сама належність певної кількості мовців до конкретної спільноти не є достатньою для трактування їхнього інтерлекту як соціолекту: важливими є систематичність використання характерних мовних засобів та їхній соціальний розподіл.

Розглянуто різні визначення структурних меж соціолекту – від його вужчого розуміння як специфічної лексичної системи до ширшого трактування як різновиду мови, особливості якого можуть виявлятися на різних мовних рівнях. Окрему увагу приділено розмежуванню соціолектів, а саме арго, жаргону та сленгу, з урахуванням сфери їхнього функціонування й комунікативного призначення. Враховано також динамічність соціолектної лексики в умовах розвитку цифрової комунікації та медійного простору.

У результаті обґрунтовано доцільність комплексного підходу до визначення соціолекту як суспільно зумовленого різновиду національної мови, пов’язаного з мовною практикою певної соціальної спільноти. Його особливість полягає не лише у використанні характерних мовних засобів, а й у їхній здатності передавати соціальну інформацію, маркувати групову належність та сприяти ідентифікації мовців.

Ключові слова: *соціолект, соціолінгвістика, соціальна варіативність мови, соціально марковане мовлення, соціальна група, арго, жаргон, сленг.*

Постановка проблеми. Соціальна диференціація мови є одним із центральних об’єктів сучасної соціолінгвістики, оскільки мовлення відображає не лише територіальні, а й соціальні характеристики мовлення носіїв. Представники різних соціальних, професійних, вікових чи культурних спільнот використовують мовні засоби, які вказують на їхню належність до певної групи та виконують функцію групової ідентифікації. Саме тому поняття соціолекту посідає важливе місце в дослідженнях мовної варіативності.

Попри широке використання цього терміна в українській та зарубіжній лінгвістиці, єдиного його визначення досі не напрацьовано. У науковій літературі соціолект співвідноситься з поняттями соціального діалекту, сленгу, жаргону, арго, професійного мовлення та регістру, що створює труднощі під час визначення його меж і критеріїв ідентифікації. Крім того, сучасні процеси цифрової комунікації, розвиток соціальних мереж і поява нових мовних практик розширюють сферу функціонування соціолектів та ускладнюють їхню класифікацію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю уточнення поняття соціолекту в сучасній соціолінгвістиці та визначення критеріїв його роз-

© Литовка А. Р., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

межування із суміжними різновидами соціально маркованої мови. Зростання ролі молодіжної, професійної та мережевої комунікації сприяє активному оновленню соціолектної лексики, що потребує її системного теоретичного осмислення.

Особливої уваги проблема набуває у перекладознавстві, де соціолекти є важливим засобом характеристики персонажів, відтворення соціального статусу, віку, професійної належності та культурної ідентичності мовців. Тому чітке розуміння сутності соціолекту є необхідною передумовою аналізу сленгу та інших соціально маркованих одиниць у художньому й аудіовізуальному перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціолектів посідає важливе місце в сучасній соціолінгвістиці. Зарубіжні дослідники розглядають соціолект як один із різновидів мови, що формується під впливом соціальних чинників. Найпослідовніше цей підхід представлено в працях П. Традгілла, Р. Гадсона, Р. Вордго та Дж. Фуллер, які протиставляють соціальні різновиди територіальним діалектам і пов'язують їх із соціальним походженням, професією, віком, освітою та іншими характеристиками мовців [11; 12; 9; 14]. Варто зазначити, що П. Традгілл розглядає соціальний різновид мови у взаємозв'язку із соціальним класом та іншими соціальними характеристиками мовців [11, с. 23–24]. Р. Гадсон вбачає в соціолектах нерегіональні різновиди мовлення, зумовлені соціальними чинниками, зокрема соціальним класом, статтю та віком [9, с. 41–42]. Р. Вордго та Дж. Фуллер систематизують поняття соціального діалекту як різновиду мови, пов'язаного з різними соціальними групами або класами мовців [14, с. 42].

В українському мовознавстві питання соціолектів досліджували Я. Капранов, О. Черкас, О. Селіванова, Л. Ставицька, О. Лисенко, І. Халимон, В. Сливка та інші науковці [3, с. 15–23; 6, с. 331; 7, 19–53 с.; 19–53; 4, с. 458–463; 8, с. 164–182]. Їхні праці присвячені структурі соціолектів, молодіжному мовленню, співвідношенню поняття соціолекту з поняттями арго, жаргону і сленгу, а також особливостям функціонування соціально маркованої лексики в різних комунікативних середовищах. О. Селіванова висвітлює поняття соціолекту та його місце в системі соціально зумовлених різновидів мовлення [6]. Я. Капранов та О. Черкас досліджують окремі аспекти соціально маркованої лексики, зокрема її функціонування в мовленні молоді та роль у формуванні соціальної ідентичності [3]. Праці Л. Ставицької присвячені соціально маркованій лексиці та особливостям функціонування жаргонної лексики в українській мові [7]. І. Халимон і В. Сливка досліджували особливості перекладу соціолектів у науково-популярних текстах [8].

Попри значну кількість досліджень, у сучасній лінгвістиці відсутній єдиний підхід до визначення соціолекту. Дискусії стосуються насамперед структурної організації соціолекту, критеріїв соціальної зумовленості та меж між соціолектом і спорідненими мовними явищами.

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні основних підходів до визначення поняття соціолект у сучасній вітчизняній та зарубіжній соціолінгвістиці. Увагу зосереджено на тих ознаках, які дають змогу розглядати соціолект як окремий різновид суспільно зумовленої мовної варіативності. Окремо розглянуто критерії ідентифікації соціолекту та його співвідношення з арго, жаргоном і сленгом. Це дає можливість уточнити зміст поняття «соціолект» і визначити його місце серед інших соціальних різновидів національної мови. **Для досягнення вказаної мети** визначено такі завдання:

1) проаналізувати основні підходи до визначення поняття «соціолект» у сучасній вітчизняній та зарубіжній соціолінгвістиці;

2) визначити соціальний, структурний та функціональний підходи до розуміння соціолекту;

3) з'ясувати роль соціальних чинників у формуванні та функціонуванні соціолекту;

4) окреслити співвідношення соціолекту з арго, жаргоном і сленгом та встановити основні критерії їх розмежування.

Виклад основного матеріалу. Соціолект належить до різновидів внутрішньої національної мови, що формуються під упливом соціальних чинників. Його формування зумовлює соціальна диференціація суспільства: поряд із територіальними умовами на мовлення впливають соціальні характеристики його носіїв. Належність мовця до певної соціальної групи визначає особливості вибору мовних засобів, способи їх використання та функції в комунікації.

В англомовній соціолінгвістичній традиції терміни ***social-class dialect*** і ***sociolect*** використовуються для позначення соціально зумовлених мовних різновидів, хоча їхнє співвідношення не є однозначним [11, с. 24–25]. У словниковій дефініції П. Традґілл визначає sociolect як різновид мови або лект, пов'язаний із соціальним, а не географічним походженням мовців, і зазначає, що соціально-класовий діалект є формою соціолекту

[12, с. 122–123]. Отже, соціальна, а не територіальна зумовленість мовного різновиду є визначальною ознакою соціолекту [12, с. 122]. Цю характеристику соціолекту доповнює В. Маріан, яка зазначає, що мовна варіативність може відображати соціальний статус, ідентичність та соціальну належність мовця, а соціолектом, у свою чергу, називає різновид мови, що може вказувати на належність мовця до певної соціальної групи або соціального класу [10, с. 2, 68, 87]. С. Ромен також зазначає, що соціальні діалекти відображають соціальний статус мовця, тоді як регіональні діалекти вказують на його географічне походження [13, с. 10]

Подібного підходу дотримується Р. Гадсон, який розглядає соціальні діалекти як мовні різновиди, сформовані під впливом соціального класу, віку та статі мовців. На думку дослідника, соціальні чинники суттєво впливають на мовну поведінку людини і зумовлюють появу відмінностей між мовцями навіть за відсутності територіальної відокремленості [9, с. 42]. Іншими словами, соціолекти – це не регіональні мовні відмінності, які зумовлені не географічним походженням мовця, а соціальними чинниками, зокрема соціальним класом, статтю та віком.

Р. Вордго та Дж. Фуллер розширюють перелік соціальних чинників, відносячи до них професію, освіту, етнічну і релігійну належність. Вони наголошують, що поняття ***dialect*** у соціолінгвістиці має нейтральний характер і використовується для позначення як територіальних, так і соціальних різновидів мовлення [14, с. 42–43].

Таким чином, розглянуті англомовні праці сходяться в тому, що соціолект пов'язаний передусім із соціальними характеристиками мовців, а не з їхнім територіальним походженням, незважаючи на те, що окремі дослідники акцентують на його ролі у вираженні соціальної належності та ідентифікації мовної спільноти-носія.

Варто зазначити, що аналіз сучасних досліджень дозволяє виокремити три основних підходи до визначення соціолекту: **соціальний**, **структурний** та **функціональний**.

У межах **соціального підходу** ключовою вважається саме належність мовця до певної соціальної спільноти. Саме соціальна група постає чинником, який об'єднує мовців зі спільними мовними особливостями.

До соціальних чинників, що можуть формувати соціолект, належать вік, професія, рівень освіти, соціальний статус, етнічне походження, стать, корпоративна або субкультурна належність [2, с. 261]. Вплив зазначених факторів зумовлює винекнення соціолектів, характерних для різних соціальних спільнот, зокрема студентів, військових, медиків, програмістів, учасників музичних субкультур, спортивних об'єднань та інших груп, мовна практика яких формується під впливом спільної діяльності, соціального досвіду й комунікативного середовища [4, с. 459].

Разом із тим соціальний різновид мови не обмежується лексичними особливостями, а може виявлятися в ширшій сукупності мовних відмінностей, зумовлених соціальною структурою суспільства. Як зазначають Р. Вордго та Дж. Фуллер, термін ***діалект*** може використовуватися для позначення «відмінностей у мовленні, пов'язаних із різними соціальними групами або класами» [14, с. 42]. Дослідники також підкреслюють, що соціальні діалекти «виникають у соціальних групах і пов'язані з різноманітними чинниками», серед яких основними є соціальний клас, релігія та расова/етнічна належність [14, с. 43].

Соціолект у такому розумінні використовується для комунікації та водночас маркує групову ідентичність мовця. Використання характерної лексики сигналізує його приналежність до певної соціальної спільноти, допомагає відмежувати «своїх» від «чужих» і підтримує групову солідарність.

Особливо показовим є молодіжний соціолект. Я. Капранов і О. Черкас зазначають, що молодіжне мовлення формується як засіб самоідентифікації молоді та відображає її прагнення до соціальної інтеграції, самовираження й дистанціювання від інших соціальних груп [3, с. 16–17]. Молодіжний соціолект постійно оновлюється, швидко адаптується до змін культури та цифрового середовища, що робить його одним із найдинамічніших різновидів соціального мовлення.

Водночас сам факт належності мовців до певної соціальної групи ще не свідчить про наявність у них спільного соціолекту. Вирішальним критерієм є регулярне використання спільних мовних засобів усіма або більшістю представників цієї спільноти. Саме систематичність мовної поведінки дозволяє говорити про соціолект як про різновид мовлення, а не про індивідуальні мовні особливості (ідіолект).

Варто також зазначити, що важливим критерієм виокремлення соціолекту є характер соціального розподілу мовних особливостей. У цьому контексті Р. Гадсон визначає різновид мови як «сукупність мовних одиниць із подібним соціальним поширенням» [9, с. 22]. З огляду на соці-

альну зумовленість мовних різновидів дослідник зазначає, що соціальні діалекти, або соціолекти, пов'язані з відмінностями в мовленні представників різних соціальних груп і класів [9, с. 42].

Натомість згідно з другим – **структурним** – **підходом** соціолект розглядається як сукупність специфічної лексики або як мовний різновид, що охоплює декілька мовних рівнів.

У вузькому трактуванні соціолект насамперед пов'язують із лексичним складом мови. О. Селіванова визначає його як додаткову лексичну систему, властиву певній соціальній спільноті, яка формується на основі загальнонародної мови та відображає особливості її функціонування в окремому соціальному середовищі [6, с. 568]. Такий підхід акцентує увагу на соціально маркованих лексичних одиницях, оскільки саме лексика найшвидше реагує на зміни суспільного життя, професійної діяльності й розвитку молодіжної культури.

Сучасні українські дослідники також розглядають лексику як найвиразніший компонент соціолекту. На думку І. Халимон і В. Сливки, соціолект реалізується через специфічні лексичні та фразеологічні одиниці, характерні для певних соціальних, професійних і вікових груп, а їх використання відображає особливості комунікативного досвіду представників цих спільнот [8, с. 171].

Не менш важливим критерієм є функціональна значущість соціолектних одиниць. У рамках третього, виділеного нами **функціонального**, **підходу** молодіжний соціолект виконує номінативну, оцінну, світоглядну, творчу та інші функції, а його специфічні мовні засоби сприяють самоідентифікації мовців і формуванню мовної ідентичності [3, с. 16–17]. Детальніше функціональний потенціал соціально маркованої лексики, зокрема сленгу, розглядає Д. Борис. Наприклад, він виокремлює низку функцій сленгу, зокрема гумористичну, експресивну, емоційно-оцінну, ідентифікаційну, іронічну, протестну та інші [1, с. 77–78].

Також варто зазначити, що С. Мартос визначає соціолект як функціонально обмежену мову, що використовується для реалізації експресивної, оцінної, корпоративної, пейоративної, евфемістичної та інших функцій [5, с. 112].

На нашу думку, функціонування соціолекту пов'язане із соціальним та комунікативним контекстом його використання. Мовлення представників різних соціальних груп має специфічні особливості, які, як уже було сказано, зумовлені соціальною належністю мовців, що дає змогу розглядати соціолекти як нерегіональні різновиди мовлення [9, с. 42]. При цьому мовна поведінка одного й того самого мовця може змінюватися залежно від ситуації спілкування: в різних ситуаціях він може використовувати різні мовні засоби для вираження приблизно того самого значення [9, с. 45–46]. Отже, соціолект варто розглядати в контексті ширшої соціальної та ситуативної варіативності мовлення.

Варто зазначити, що проблема визначення соціолекту також пов'язана з його розмежуванням зі спорідненими різновидами соціально маркованого мовлення. У сучасній українській лінгвістиці, зокрема, потребують **розмежування поняття соціолекту, арго, жаргону та сленгу**. Їх об'єднує соціальна зумовленість, проте вони не є тотожними за особливостями функціонування, відкритістю для інших мовців і комунікативним призначенням.

У більшості сучасних досліджень соціолект розглядають як ширше поняття, що охоплює різні форми соціально зумовленого мовлення. О. Лисенко зазначає, що до складу соціолекту входять арго, жаргон, інтержаргон і сленг, водночас наголошуючи на необхідності їхнього розмежування [4, с. 458–460]. Відтак важливим аспектом дослідження соціолекту є визначення критеріїв розмежування цих різновидів соціально маркованого мовлення, зважаючи на нечіткість меж між ними.

Арго, жаргон і сленг належать до пов'язаних між собою, але не тотожних різновидів соціально маркованого мовлення. За Л. Ставицькою, сленг є вторинне утворення, що виникає внаслідок поєднання різних соціально маркованих елементів [7, с. 42], а арго розглядає як особливу мову відокремленої соціальної або професійної групи, що може використовуватися для приховування предмета комунікації, взаємного розпізнавання та відмежування її носіїв. Жаргон, своєю чергою, характеризується як соціально зумовлена лексико-фразеологічна підсистема, пов'язана з певною групою мовців [7, с. 22].

Межі між цими різновидами мовлення можуть змінюватися. Лексика, що спочатку використовується представниками певної професійної або молодіжної групи, з часом може ставати частиною загального мовного вжитку. Цьому, зокрема, сприяє її використання в масмедіа, соціальних мережах та художніх текстах. У результаті слово поступово втрачає виразну прив'язаність до певної групи. Тому в процесі визначення соціолектної належності мовної одиниці важливо враховувати не лише її походження, а й те, хто, де та з якою метою її використовує.

Висновки. Аналіз основних вітчизняних та зарубіжних підходів до визначення поняття «соціолект» засвідчив відсутність єдиного трактування його сутності та структурних меж. Водночас у розглянутих працях спільною є теза про соціальну зумовленість цього різновиду мови та його зв'язок із певною соціальною спільнотою. Соціолект розглядається як нерегіональний різновид мови, пов'язаний із соціальними характеристиками носіїв, а його лінгвальні особливості можуть виявлятися на різних мовних рівнях.

Установлено, що в сучасних дослідженнях соціолекту можна виокремити **соціальний, структурний та функціональний підходи**. У межах соціального підходу основною ознакою є належність мовців до певної соціальної спільноти; структурний підхід акцентує увагу на складі соціолекту та мовних рівнях, на яких виявляються його особливості; функціональний підхід зосереджується на особливостях використання соціолектних засобів та їхньому функціональному навантаженні. Таким чином, виокремлені підходи дають змогу охарактеризувати соціолект відповідно до його соціальної зумовленості, структурної організації та особливостей функціонування.

З'ясовано, що формування та функціонування соціолекту пов'язане з такими соціальними чинниками, як вік, професія, рівень освіти, соціальний статус, етнічне походження, стать, корпоративна та субкультурна належність. Водночас сама належність мовців до певної соціальної групи не є достатньою підставою для виокремлення соціолекту. Важливими критеріями є систематичне використання характерних мовних засобів представниками спільноти та їхнє соціальне поширення. Отже, соціолект формується внаслідок взаємодії соціальних характеристик мовців та їхньої спільної мовної практики.

Окреслено поняттєве співвідношення соціолекту з арго, жаргоном і сленгом та встановлено основні критерії їх розмежування. Соціолект у розглянутих дослідженнях постає ширшим поняттям, що може охоплювати різні форми соціально зумовленого мовлення, тоді як арго, жаргон і сленг характеризуються специфічнішими особливостями. Їх розмежування здійснюється з урахуванням соціальної зумовленості, структурного складу, сфери функціонування, відкритості для інших мовців та комунікативного призначення. Водночас межі між цими різновидами не є сталими, оскільки соціально маркована лексика може змінювати сферу використання та переходити до загального мовного вжитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні функціонування соціолектів у сучасному цифровому та медійному просторі, а також особливостей їх розвитку та зміни. Перспективним є також дослідження відтворення соціолектної лексики в різних типах перекладу з урахуванням її соціальної маркованості.

Список літератури:

1. Борис Д. П. Визначення сленгу у вітчизняній та зарубіжній термінологічних традиціях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. № 51. С. 72–83.

2. Грабовий П. Дослідження українського молодіжного сленгу в аспекті мовної картини світу. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2009. Вип. 81 (3). С. 260–263.

3. Капранов Я. В., Черкас О. О. «Ступені акціональності» та їхня верифікація у дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 6. С. 15–23.

4. Лисенко О. М. До питання демаркації мовних явищ соціолект, арго, жаргон, сленг у мовознавстві. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 458–463.

5. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури. *Південний архів. Серія: Філологічні науки*. 2003. Вип. 21. С. 111–114.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

7. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг : соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

8. Халимон І. Я., Сливка В. В. Відтворення соціолектизмів у перекладі текстів науково-популярного стилю. *Філологічні трактати*. 2025. Т. 17, № 1. С. 169–182.

9. Hudson R. A. Sociolinguistics. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 456 p.

10. Marian V. The Power of Language : How the Codes We Use to Think, Speak, and Live Transform Our Minds. New York : Dutton, 2023. 288 p.

11. Trudgill P. Sociolinguistics : An Introduction to Language and Society. 4th ed. London : Penguin, 2000. 240 p.

12. Trudgill P. A Glossary of Sociolinguistics. Oxford : Oxford University Press, 2003. 148 p.

13. Romaine S. Language in Society : An Introduction to Sociolinguistics. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2001. 288 p.

14. Wardhaugh R., Fuller J. M. An Introduction to Sociolinguistics. 7th ed. Chichester : Wiley Blackwell, 2015. 430 p.

Lytovka A. R. APPROACHES TO DEFINING THE NOTION OF A SOCIOLECT: IDENTIFICATION AND DIFFERENTIATION ISSUES

This article examines the problem of defining the notion of a sociolect in contemporary sociolinguistics. The relevance of this study stems from the lack of a unified approach to interpreting sociolects and the difficulty of distinguishing them from other varieties of socially marked speech. The aim of this study is to systematize the main approaches to defining a sociolect, establish criteria for its identification, and clarify its correlation with argot, jargon, and slang.

The study contrasts domestic and foreign approaches to understanding social variation in language. Three main approaches to defining a sociolect are identified – social, structural, and functional – which make it possible to consider it in terms of its social conditioning, structural organization, and functional characteristics. The role of age, profession, education, social status, cultural and ethnic background as well as subcultural affiliation in shaping the linguistic features of social groups is examined. It is established that the mere fact of a certain number of speakers affiliating themselves with a particular community is not sufficient to treat their interlect as a sociolect: what is important is the systematic use of characteristic linguistic means and their social distribution.

Various definitions of the structural boundaries of a sociolect are examined – ranging from its narrower understanding as a specific lexical system to its broader interpretation as a variety of speech whose characteristics can manifest themselves at different linguistic levels. Special attention is paid to distinguishing between sociolects, namely argot, jargon, and slang, based on their spheres of use and communicative purposes. The dynamic nature of sociolect lexis in the context of digital communication and media landscape development is also considered.

As a result, the present paper justifies the need for a comprehensive approach to defining a sociolect as a socially conditioned variety of national language associated with the linguistic practices of a specific social community. Its distinctive feature lies not only in the use of distinctive linguistic means but also in their ability to convey social information, mark group affiliation, and facilitate speaker identification.

Keywords: *sociolect, sociolinguistics, social variation in language, socially marked speech, social group, argot, jargon, slang.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026